

LIIVI KIRJAKEEL JA KIRJANDUS

Eduard Vääri

Soome-ugri keelte kateeder

Soome-ugri rahvaste kirjakeeled ja kirjandus on tekkinud suhteliselt hilja, kui võrrelda neid indo-eurooplaste, semiitide jt. saavutustega, mis ulatuvad meie ajaarvamise eelseisse sajandesse. Kirjakeelte tekkimine ja levik on seotud kultuuripiirkondade kujunemisega Maakera eri kohtades.

Pikkade ning keeruliste rännakute järel sattusid ungarlased 895. a. Arpádi juhtimisel Kesk-Euroopasse, võtsid X sajandi lõpul vastu ristiusu ning kindlustasid oma riiki. Umbes aastast 1200 pärineb vanim ungarikeelne tekst «Halotti beszéd», millega algab ungari kirjakeel, ühtlasi vanim soome-ugri kirjakeel.

Usupuhastuse mõjul said eesti ja soome keel kirjakeelseiks, sest luteri kirik nõudis usukultuse pidamist emakeeles. Esimeseks kindlasti olemasolevaks teoseks on 1535. a. ilmunud Wanradt-Koelli katekismus. On kaudseid andmeid, et vanim trükitud eestikeelne tekst pärineb aastast 1525.¹ Soome kirjakeele vanimaks allikaks on aga Turu piiskopi Agricola «ABC kiria», mis pärineb aastast 1540.²

Liivlaste kohta pole esimesest aastatuhandest peaaegu mingisuguseid kirjalikke andmeid. Alles XII saj. kirjutatud Nestori kroonikas «Jutustus möödnud aegadest» leidub liivi hõimu nimetus.³ Ajaloo valgusse sattusid liivlased siiski alles Henriku «Liivimaa kroonikas»⁴, mis käsitleb aastaid 1184--1227. Ajaraa-

¹ P. Johansen, Gedruckte deutsche und undeutsche Messen für Riga 1525. — Zeitschrift für Ostforschung, 1959, lk. 523—532; vt. ka Eesti kirjanduse ajalugu, I, Tallinn 1965, lk. 112.

² O. Ikola [toimetanud], Suomen kielen käsikirja, Tapiola 1968, lk. 38

³ Д. С. Лихачев, Б. А. Романов, Повесть временных лет, I, Москва—Ленинград 1950, lk. 13.

⁴ Heinrichs Livländische Chronik, II trükk. [Toimetanud] L. Arbuzov ja A. Brauer, Hannover 1955; vt. ka Heinrichs Chronicon Livoniae ex recensione Wilhelmi Arndt. [Toimetanud] G. H. Pertz, Hannover 1874; Läti Hendriku Liivi maa kroonika ehk Aja raamat. [Toimetanud] J. Jung, Tartu 1881; Henriku Liivimaa kroonika. [Tõlkinud ja kommenteerinud] J. Mägiste, Stockholm 1962.

matus leidub liivikeelne lause *Maga magamas* ja hulgaliselt isiku- ja kohanimesid, mis annavad pildi XII—XIII saj. liivi keelest. Isikunimedeks on *Ako, Alo, Asse ~ Asso, Caupo, Dabrel ~ Dabrelus ~ Dobrel, Gerweder, Kulewene, Kyrianus, Layanus, Lembewalde, Ninus, Uldenago, Uldewene, Vesike, Viezo ~ Vietzo, Viewaldus, Viliendi, Wade, Waldeko, Wane, Ylo, Ymaut*.⁵ Eriti väärtuslikud on kohanimed, sest neid on rohkem ning nad aitavad selgitada liivlaste varasemaid asustusalasid. Kroonika liivi kohanimed on *Asscrade ~ Ascrad ~ Ascrade ~ Ascrath ~ Aschrade, Cubbesele ~ Kubbesele, Cogelse, Ooiwa ~ Coywa ~ Goiwa, Coiwemunde ~ Coywemunde ~ Goiwemunde, Lenewarde ~ Lenewerde ~ Lenowarde ~ Lennewarde, Memeculle, Metsepole ~ Methsepole, Rodenpoys ~ Rodopoyse, Rumbula, Saletsa, Sattesele, Sydegunde, Sygewalde, Thoreida ~ Thoreyda ~ Thoreda, Wenden ~ Wenda, Winda, Wogene, Ydumea, Ykescola ~ Ykescole ~ Ykescolae, Ykewalda, Ymera, samuti Lyvonja*.⁶

Järgnevatel sajanditel leidub saksakeelsetes allikates liivi kohanimesid ja üksikuid sõnu, mis on üksnes lingvistiliselt huvitava tekeks andmeteks. Esimeseks tekstiks on 1525. a. pärinevas eesti, liivi- ja läti keelse luterlikus raamatus leiduv liivikeelne osa. Kuigi raamatust pole ühtki eksemplari säilinud, on usaldusväärseid andmeid, et teos trükiti 1525. a. Lüübekis ning seda taheti toimetada Riiga. Raamat aga konfiskeeriti ning hävitati kui «luterlik jõledus».⁷

Keeleteaduses on erinevaid seisukohti kirjakeele sisu mõistmisel. Ühelt poolt peetakse oluliseks ulatusliku kirjanduse olemasolu, teiselt poolt loetakse küllaldaseks lugemiseks mõeldud tekste või teoseid.⁸ Et 1525. a. trükitud raamat ei jõudnud liivlasteni ning selle tekst pole tuntud, siis ei saa seda pidada kirjakeele algust märkivaks teoseks.

Liivi kirjakeele reeglid loodi Peterburi Teaduste Akadeemia liikmete A. J. Sjögreni (1794—1855) ja F. J. Wiedemanni (1805—1887) uurimisreiside tulemusena valminud liivi keele grammatikas ja sõnaraamatus.⁹ F. J. Wiedemann taotles märkimisel foneetilist täpsust ning sellesama põhimõtte võtsid üle esimesed

⁵ E. Vääri, Liivi ja eesti isikunimed Henriku «Liivimaa kroonikas». — Nõukogude Opetaja, nr. 4 (1293), 25. I 1969, lk. 4.

⁶ E. Vääri, Liivi keele uurimise ajaloost. — Emakeele Seltsi Aastaraamat V, 1959, Tallinn 1959, lk. 192.

⁷ P. Johansen, Gedruckte deutsche und undeutsche Messen für Riga 1525. — Zeitschrift für Ostforschung, 1959, lk. 523—532.

⁸ A. Горшков, История русского литературного языка, Москва 1969, lk. 10—11.

⁹ F. J. Wiedemann, Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben (= Joh. Andreas Sjögren's Gesammelte Schriften II_I), St. Petersburg 1861; Joh. Andreas Sjögren's Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch (= Joh. Andreas Sjögren's Gesammelte Schriften II_{II}), St. Petersburg 1861.

liivi haritlased N. Pollmann ja Prinzide perekond. Ilmselt Wiedemanni õhutusel hakkasid nad liivi keelde tõlkima Matteuse evangeeliumi: N. Pollmann idamurrakusse, Prinzid läänemurrakusse. 1863. a. ilmusidki Londonis liivikeelsed raamatud, mis kandsid järgmisi pealkirju: «Das Evangelium Matthäi in den östlichen Dialect des Livischen zum ersten Male übersetzt von dem Liven N. Pollmann, durchgesehen von F. J. Wiedemann, Mitglieder der Kaiserl. Akad. d. Wissenschaften in St. Petersburg. Impensis Ludovici Lugiani Bonaparte. London 1863» ja «Das Evangelium Matthäi in den westlichen Dialect des Livischen übersetzt von dem Liven J. Prinz und dessen Söhnen P. Prinz und J. P. Prinz; durchgesehen von F. J. Wiedemann, Mitglieder der Kaiserl. Akad. d. Wissenschaften in St. Petersburg. Impensis Ludovici Lugiani Bonaparte. London 1863».

Idamurrakut kõnelevad veel praegugi Mustanumme, Kolka, Vaide, Sānagi, Pitrōgi, Koštrōgi, Ire, Sīkrōgi ja Ūškila küla liivlased. Nika Pollmann oli Koštrōgi kooli õpetaja. Liivlaste jutustest selgub, et Koštrōgi kool oli ümbruskonnas esimene. Nika Pollmann püüdis võimalikult paljudele noortele liivlastele anda haridust, sealjuures pidi ta aga peale koolmeistriameti täitma ka köstri kohustusi. Nagu mäletas keelejuht Katrin Zēberg (1877—1964), pidigi N. Pollmann liigse töökoormuse tõttu ametist lahukuma. K. Zēberg jutustas esimesest liivi haritlasest ning kirjakeele loojast 1961. a. järgmist:

um veñd vėlāt pa keštārāks || nq | un ni tle_jūr il nādil || lapstān um veñd k^uoštṛāgāl sie ežmi skūol_tubā | sie irēl āb_ūo veñd | sie um veñd k^uoštṛāgāl | zūokkāl | mis_ni nutāp_pa v'ānā_zūokkāks | sāl um veñd sie skūol_tubā || nq | ni pivān_pāvan_vuol' | nuo-pidāv k^uolkās lōttā un ežmis_pāvan tegiž lapstān || nel tāmān um veñd pa jeñnāks || nq | un sis_ta vuol' ie-meilān | ku tāmā sītš āb_j'elā emlntān || un ni tāmā lā'p krīev_ā_mōzā ||

un sis_vuol'tā pie'rā s'edā tullit irgānān ka irēl | pie'rā sies_skūolšā | mis paldi_n irēl um || un vuol'tā tienāt_sie || un nel ta vuol' lānd jets_pēdiñ krīev_ā_mōzā | j'eltān tās sie jarānāz || un nel ta vuol' ikštāz tāssā sā-kerattān | tāmā jō um veñd sāl irēl daļzāl | sāl um veñd tāmān ikš vel | un tāssā sie polmañ | sie polmañ_kōrantsā slessā | kōrand nutis pa polmañāks tām lēkka_nim pie'rā || un sītš jō tāmān um veñd sie sezār | un sie zūoņka pie'rī_nai um veñd tāmān ka ikš sezār || un nel tāmā um lānd jets_pē'diñ krīev_ā_mōzā || un sāl ta um sōnd mōdā | lēnd jellēm krīev_ā_mōzā ||

nel izānō tānda āb_vuol'ks ulzā pañd | nel_ta_vuol'ks veñd tāssā

*j'ellä || bet nei ku sis sleš äigaš mittä miñgist mōdā äb_üo veñd |
un pägiñ mi'erräs kalä mi'ekkäks äb_üo sōnd lā'dā | äb_üo veñd
nei_jeñ veřgidi | siñ at veļjānād lešti veřgādäks || un nei | slest_
ta ni nei um n^{uo}-lānd jels_ pe'dāñ kriev_ä_m_õ_z_ä ||*

*un sis_ta v^{ol} sle üd [---] | sie ta v^{ol} tulkān rānda_kēl
pālāz || un t^ol v^{ol} | kiñkāks ta v^{ol} sa-kērattān | v^{ol} j_õ veñd
sāl pizās veļ İras | kus_sie printis um veñd | v^{ol}ks
sleks || kakš sellist kērattijit tässä set at veñnāv | äb_üo j_õ
veñd veļ sellizi kērattijidi nei_jeñ | sküolidi äb_üo veñd ||*

On valitud köstriks. Noh, siis töö juurde nädala järel. Lastel on olnud Kostrõgil esimene koolimaja, see Irel ei ole olnud, see on olnud Kostrõgil, Zuokal, mida kutsutakse Vana-Zuokaks, seal on olnud see koolimaja. Noh, siis pühapäeval oli, peab Kolkas jumalateenistuse ära ja esmaspäeval jälle lastele. Nii on tal olnud [tööd] liiga palju. Noh, siis ta on mõelnud, et ta siin enam ei tööta. Ja nii ta läheb Venemaale.

Pärast seda olid kohe alustanud ka Irel, pärast selles koolis, mis praegu on Irel, olid teinud selle. Nii oli ta läinud ära Venemaale, jätnud siin [ameti] maha. Siis oli ta siia veel kirjutanud, ta on olnud ju seal Irel, Daizel, seal on tal olnud üks vend, siin aga see Pollmann, talu kutsuti Pollmanniks tema perekonnanime järgi. Siin on tal olnud ka õde, ka Zuonka perenaine on olnud üks tema õde. Nii on ta läinud ära Venemaale. Seal on ta saanud maad ja jäänud elama Venemaale.

Mõisnik teda ei oleks ära ajanud, ta oleks võinud siin elada. Et aga sel ajal ei ole mingit maad olnud, paljud merele kaluriks ka ei ole saanud minna, ei ole olnud nii palju võrke. Siin on püütud lesti võrkudega. Niisiis sellepärast on ta läinud ära Venemaale.

Siis oli ta uue [— —], selle oli ta tõlkinud liivi keelde. Ja teine, kellega ta oli koos kirjutanud, oli olnud seal Pizas või İras, kus Prinz on olnud, sellega [nagu] oleks. Kaks sellist kirjameest siin on olnud, ei ole ju olnud veel selliseid kirjamehi nii palju, koole pole olnud.

Liivlaste hulgas on säilinud ka selliseid mälestusi, mille järgi Pollmann kui liivi rahvuslane sattus vastuollu mõisnikuga ning oli seetõttu sunnitud kodukohast lahkuma. Sedasama kinnitavad O. Looritsa andmed.¹⁰

Pizas elanud Prinzide kohta on samuti säilinud mälestusi. Evangeeliumi tõlkijaks oli Jāņ Prinz, keda aitasid tema pojad. Läänemurraku aladeks on Lūž, Piza ja İra.

Niisiis olid N. Pollmann ja Prinzi 1863. a. väljaantud teostega liivi kirjakeele loojaiks. Raamatud on kirjutatud häälduspärasest kirjaviisist. Vajaduse korral on moodustatud uusi sõnu ning kasutatud rahvapäraseid väljendeid.¹¹

1880. a. ilmus evangeelium saksa-lätipärasest kirjaviisist peal-kirjaga «Püwa Matteus Ewangelium lihbifchki» (Pehterburgs

¹⁰ O. Loorits, Liivi rahva mälestuseks. — Reisivesteid ja ülevaateid, Tartu—Tallinn 1938, lk. 149.

¹¹ E. Vääri, 100 aastat esimeste liivikeelsete raamatute ilmunisest. — Emakeele Seltsi Aastaraamat XI, 1965, Tallinn 1965, lk. 212.

1880). Tiitellehel leidub liivikeelne märkus «Drukkō pandōd England un wōhrō mā bihbōl — ſettſch perahſt». Sama leidub ka saksa keeles. Evangeeliumis märgitakse pikka vokaali h-tähe (*Ihſaak, Jehſōs, kihtōs, rōkahndōb, ōhl, ahrmas, pählō* jt.) või vastava pikendusemärgi - abil (*rāntōd, Dāvid, pāla, māiō* jt.). Näiteist selgub, et põhiliseks pikendusemärgiks on *h*, - esineb üksnes alati pikana esineva *o*-hääliku ja *ai*-diffrongi puhul (*tāb, ſātō, pālandōkiōs; aiga* jt.). Kui samasugused vokaalid kuuluvad eri silpidesse, võib kõrvuti esineda kaks samasuguse vokaali märki (*Ihſaak, Abraam*). Konsonantide märkimisel tarvitatakse võõrtähti *z* (*Zadak, Ezekia, Zorobabel, Saduzierid, Zebedeu* jt.) ja *w* (*rouw-weijijidōks, lowa, wōttōnd* jt.). Viimane asendab kõikjal v-häälikut. Omapäraselt märgitakse palatalisatsiooni, nimelt kriipsuga läbi tähe. Järjekindlalt esineb ü-vokaal (*ūldihn, jūdahn, ūhtō*), kuigi see oli liivi keelest kadumas.

Evangeeliumi raskepärasest kirjaviisist hoolimata muutus teos üldkasutatavaks ning on lugemismaterjalina tänaseni kasutusel. Evangeeliumiga lõpeb ühtlasi liivi kirjakeele esimene etapp, millesse mahub ühtekokku kolm Matteuse evangeeliumi.

1880. a. ilmunud teosele ei järgnenud neljakümne aasta jooksul midagi. Alles pärast Esimest maailmasõda, kui liivlased jäid Läti riigi koosseisu, hakati Tartus tegutseva Emakeele Seltsi poolt liivi keelt uurima ja kirjakeelt taaselustama. Seda tööd alustasid L. Kettunen ja O. Loorits 1920. a. kevadel.¹² Kirjakeele taaselustajaks sai O. Loorits, kes Emakeele Seltsi toetusel ja väljaandel hakkas avaldama liivi lugemikke. Neid ilmus aastail 1921—1926 viis tükki.¹³ Sisult on nad vähenõudlikud, sisaldades jutustusi liivlastest, tõlgitud luuletusi, karskussisulisi artikleid ja kirjutisi liivlaste ajaloost. Lugemike kaudu said liivlased oma emakeeles teada, et nende esivanemad on elanud palju suuremal alal kui nemad praegu, samuti seda, et eestlased, soomlased ja ungarlased on nende sugulased. Mitmeid algupäraseid luuletusi kirjutasiid A. Skadiņ, O. Loorits (Vāldapā pseudonüümi all), U. Kõnkamāg (õige nimega Kāpbergs, kes sai hiljem tuntuks «Liivi kuningana»), J. Belte, K. Stalte jt. Osa luuletusi muutus lauludena väga populaarseks, näit. «Līvli ma uob», «Kalamied loul».

Lugemikes võeti eeskujuks eesti ja läti keele ortograafia. Üldpõhimõtteks on kirjutada häälduspäraselt, sealjuures märgitakse pikki vokaale kriipsuga tähel (*ārmaz, krūz, pā, pāl* jt.), palatalisatsiooni diakriitilise märgiga tähe järel (*vol', tēd'i, potil', emiñt', il', eñtš* jt.). Kolmes esimeses lugemikus eristati esimese silbi õ-häälikut järgsilpide redutseeritud ð-häälikust (*mōitēz, vōta,*

¹² L. Kettunen, Liiviläis-matkalta. — Virittäjä 1920, lk. 111—119.

¹³ Ežmi Līvōd lugdābrōntāz, Tartu 1921; Toi līvōd lugdābrōntāz, Tartu 1922; Kolmēz līvōd lugdābrōntāz, Tartu 1923; Nellōz līvōd lugdābrōntōz, Tartu 1924; Vidōz līvōd lugdābrōntōz, Tartu 1926.

rõkandabād, õdag, kõzzə jt.), kahes viimases aga kirjutati mõlemal puhul õ-täht (mõllõb, jõva, izandõd, jõvgõ jt.).

Lugemike laadis ilmus 1924. a. K. Stalte luuletuskogu¹⁴, mis sisaldab nii algupäraseid kui ka tõkeluuletusi. K. Stalte oli Ire köster, sealjuures hea kirjandusliku ja muusikalise maitsega. Liivi keelt valdas ta põhjalikult, olles palju aastaid L. Kettuse keelejuhiks. Luuletuskogust said lauludena üldtuntuiks «Rändaliz loul», «Min izamõ», «Plaga loul», «Jema», «Kalamie loul», «Võrõl mõl», «Didrik opiz kengšepaks», «Katši kaš» jt., mida liivi koorid on laulnud esinemistel. Nimetatud 24-leheküljeline luuletuskogu on ühtlasi ainuke liivikeelne ilukirjanduslik teos. Ortograafialt vastab ta neljandale ja viiendale lugemikule, üksnes õ-häälikut märgitakse õ-ga (tõla, võili, õgi jt.) ja palatalisatsiooni märgiga tähe all (kõdskīn, kuntš, uonđžõl, pägiņ jt.).

Nimetatud teostega piirdubki Emakeele Seltsi ja eestlaste osa liivi kirjakeele ja kirjanduse arendamisel. Järgnevail aastail koostas Riias tegutsenud liivlane L. R u d z i t kaks liivikeelset kalendrit¹⁵, mis sisaldavad peale kalendaariumi lugusid liivi rahvaluulest, liivlaste ajaloo- ja etnograafiast jm. Kalendreis selgitati ka õige kirjutuspõhimõtteid, mis erinesid tunduvalt Eestis ilmunud liivikeelsete raamatute omast. Eeskujuks oli läti kirjaviis (üksnes õ-häälikut tähistati aga õ-märgiga). Kalendrites jätkus 1880. a. ilmunud Matteuse evangeeliumi lätipärane ortograafia. Riias tegutsenud Lätimaa Liivi Sõprade Seltsi tegevus erines tunduvalt Kuramaal tegutsenud Liivi Seltsi põhimõtetest, mis avaldus ka erinevas ortograafias.

Pärast 1930. a. kandus kirjanduse trükkimine Helsingisse ning see on seotud usulise tegevusega. Soome pastor H. K. Erviõ pidas kohalikes kirikutes aeg-ajalt liivikeelseid jutlusi, liivlane E. Vālgamõ oli asunud Soome õppima teoloogiat. Ilmusidki uus testament (Už testament, Helsinki 1937), väike katekismus (Piški katkismus, Helsinki 1938) ja lauluraamat (Livlist vaimli loulrāntõz, Helsinki 1939). Nende ortograafia on järjekindlalt foneetiline, selles oli teeneid prof. L. Kettusel, tõlkijail K. Staltel ja E. Vālgamõl. Erinevalt varasemaist teoseist märgiti õ-häälikut y-tähga. Tegelikult oli see vastuolus hääldamisega, sest liivi keelest oli ü kadunud ning asendunud i-häälikuga.

Liivi kirjakeele lihvimisel oli oma osa veel P. D a m b e r g i lugemikul «Jemakiel lugdõbrāntõz skuol ja kuod pierast» (Helsinki 1935). Teos oli mõeldud abivahendiks liivi soost lastele, kes õppisid vabatahtliku ainaena koolis oma emakeelt. Lugemiku ortograafia on järjekindel, sisu mitmekesine, palade hulgas on folklo-

¹⁴ K. Stalte, Livõ lölõd, Tallinna 1924.

¹⁵ Rändalist Ajarantõz 1933 äjgastõn; Livõd Rändalist äjarantõz 1934 äjgastõn.

ristlikku ainekku, luuletusi ja elu-olustikulisi jutustusi. Mitmed tekstid pärinevad sugulasrahvaste kirjandusest (näit. «Sammatti poiški» Elias Lönnotist). Kahtlemata on lugemik liivi kirjakeele parimaks saavutuseks.

Veel trükiti 1930.—1940. a. Irel ajalehte «Līvli», mis sisaldas teateid kodu- ja välismaalt, usulise sisuga kirjutisi, muinasjutte, muistendeid, vanasõnu, mõistatusi ja luuletusi K. Stalte, U. Kõnkamägi, Väldapä (= O. Loorits) jt. sulest. Ajalehe toimetamisel oli taas K. Stalte püsivamalt tegev.

Liivi kirjakeele hulka kuuluvad veel Soomes trükitud laulude noodid tekstidega, mida vajas liivi laulukoor.

* *
* *

Eelnevast nähtub, et liivi kirjakeele ja kirjanduse arenemine on katkendlik ning juhuslik. Juba möödunud sajandil oli liivlasi nii vähe, et neile ei võimaldatud õppida emakeeles, mistõttu polnud erilist tarvidust ka liivikeelse kirjanduse järele. Liivi kirjakeele varasemad teosed on kõik usutekstide tõlked. Alles käesoleval sajandil hakkas ilmuma ilmalikke tekste, mille hulgas K. Stalte luuletuskogul on eriline tähtsus. Viimaseks liivikeelseks raamatuks on seni 1939. a. Helsingis ilmunud «Livlist vaimli loulräntöz». Mitmed liivikeelsed materjalid on aga paljundatud kirjutusmasinal ning selliselt viimasel aastakümnel lugejateni jõudnud. Neist on tuntuimad J. Čače, H. Grīva ja P. Dambergi poolt koostatud esperanto-läti-liivi sõnaraamat ja P. Dambergi liivi lugemiku käsikiri. Needki on järjekindlas ortograafias ning moodustavad jätku 1939. a. lõppenud trükitud liivikeelsetele teostele.

Läänemeresoome rahvaste kirjakeele traditsioonid on peale eesti ja soome keele kasinad. Liivi kirjakeel ning selles kirjutatud teosed moodustavad aga märkimisväärse lisa.

ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЛИВСКИЙ ЯЗЫК И ЛИВСКАЯ ПИСЬМЕННОСТЬ

Эдуард Вяари

Кафедра финно-угорских языков

Резюме

Среди финно-угорских народов венгры первыми создали свой письменный, литературный язык. За ними последовали эстонцы и финны, ливские слова были записаны впервые на рубеже XII—XIII столетий в «Ливской Хронике» Генрика Латыша, а также в некоторых других памятниках. Имеются определенные сведения о том, что некоторые ливские тексты содержались в

напечатанном в начале XVI столетия произведении, однако до сих пор его не удалось найти.

Началом современного ливского литературного языка можно считать вышедшие в середине XIX века научные труды Ф. И. Видеманна и последовавшие за ними ливские книги. В 1861 г. появилось евангелие от Матфея, напечатанное на западном и восточном наречиях, составленное в не совсем точной фонетической транскрипции. В 1880 г. было выпущено второе издание этого же евангелия, но уже в немецкой транскрипции.

За сорок последующих лет не появилось ни одного ливского издания, и только после 1920 года наступила новая эра в ливской письменности. Было издано пять ливских хрестоматий, вслед за ними сборник стихотворений К. Штальте «Livõ lölöd» и, наконец, — ноты с текстами. Ливская литература издавалась Обществом Родного языка в Тарту, в Риге печатались ливские календари, а в Хельсинки — главным образом религиозные книги. С помощью финнов в деревне Ире (Мазирбе) стала издаваться ливская газета «Livli», публиковавшая информационные материалы, а также переводную и оригинальную литературу.

Хотя развитие ливского письменного языка и протекало спорадично, образовалась некоторая традиция, позволившая высказаться на родном языке. Последняя ливская книга появилась в 1939 г.

ÜBER DIE LIVISCHE SCHRIFTSPRACHE UND LITERATUR

Eduard Väari

Lehrstuhl für Finnisch-Ugrisch

Zusammenfassung

Unter den finnisch-ugrischen Völkern hatte sich eine Schriftsprache zuerst bei den Ungarn herausgebildet, später bei den Esten und Finnen. Die ersten livischen Wörter kommen in der um die Wende des 12. zum 13. Jahrhundert geschriebenen «Livischen Chronik Heinrichs des Letten» vor, ebenso in späteren zufälligen Schriftdenkmälern. Aus glaubenswürdigen Quellen ist zu ersehen, daß schon ein in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts gedrucktes Buch livische Texte enthält, obwohl es bis jetzt nicht möglich gewesen ist, dieses Buch ausfindig zu machen.

Der Anfang der zeitgenössischen livischen Schriftsprache fällt mit den in der Mitte des 19. Jahrhunderts erschienenen wissenschaftlichen Arbeiten F. J. Wiedemanns zusammen, ebenso mit den darauffolgenden livischen Werken. 1863 erschien das Evangelium Matthäi im ost- und westlivischen Dialekt, wobei wir es mit einer mehr oder weniger phonetischen Schreibweise zu tun haben.

1880 erschien eine neue Auflage des Evangelium Matthäi, das betreffs der Schreibweise mehr dem Deutschen gleicht.

Weiter vergingen vierzig Jahre, ohne daß etwas im Livischen erschienen wäre. Erst nach 1920 begann eine neue Etappe der livischen Schriftsprache. Es erschienen der Reihe nach fünf livische Lesebücher, denen die Gedichtsammlung «Livõ lõlõd» von K. Stalte folgte. Außerdem erschienen auch Noten mit entsprechenden Texten. Die Herausgabe der livischen Literatur wurde von der «Gesellschaft der Muttersprache» in Tartu besorgt. In Riga erschienen livische Kalender, in Helsinki wurde hauptsächlich religiöse Literatur gedruckt. Mit Hilfe der Finnen wurde im Dorf Klein-Irben (Mazirbe) die livische Zeitung «Livli» herausgegeben, deren Inhalt sowohl verschiedenartige Information als auch Original- und Übersetzungsliteratur bildete.

Obwohl die Entwicklung der livischen Schriftsprache lückenhaft gewesen ist, haben sich im Laufe der Jahrzehnte doch gewisse sprachliche und literarische Traditionen herausgebildet, die das Entstehen einer livischen Schriftsprache und Literatur ermöglichten. Das letzte livische Buch erschien 1939.